

Лексіка-семантычныя групы будаўнічай лексікі ў беларускай мове Бабровіч Т.С.

г.Мінск, Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М.Танка

У сучаснай лінгвістыцы адным з актуальных аспектаў у даследаванні лексікі з'яўляецца вывучэнне лексічных адзінак як элементаў сістэмы. Словы любой мовы знаходзяцца ў розных сэнсавых сувязях, лексіка-граматычных адносінах і ўяўляюць сабой цэласную сістэму

У сувязі з гэтым лексіка-семантычныя групы (ЛСГ) слоў у апошні час прыцягваюць вялікую ўвагу лінгвістаў. Існуе думка, што аб'яднанне лексічных адзінак на аснове семантычнай агульнасці ў ЛСГ служыць яркім выражэннем сістэмнасці лексічнага ўзроўню мовы.

Даследаванне ЛСГ немагчыма без суаднясення іх з такімі аб'яднаннямі, як тэматычныя групы (ТГ). Выдзяленне ЛСГ з аднаго боку і ТГ — з другога, звязана з рознымі падыходамі да вывучэння лексічнай сістэмы мовы — лінгвістычным і лагічным. Лінгвістычны падыход зводзіцца да вырашэння самых розных праблем у межах лексіка-семантычных груп, лагічны грунтуецца на даследаванні лексікі па тэматычных групах.

Нягледзячы на адрозненні паміж ЛСГ і ТГ, ёсць шмат агульнага. І тыя і другія аб'яднанні слоў адлюстроўваюць аб'ектыўную рэальнасць. Кожную ЛСГ можна аднесці да канкрэтнай тэмы. Любая ЛСГ уваходзіць у склад канкрэтнага тэматычнага аб'яднання слоў.

Такім чынам, мы бачым, што ЛСГ і ТГ цесна звязаны паміж сабой. Тэматычная суаднесенасць з'яўляецца адной з прымет ЛСГ.

У будаўнічай лексіцы выяўленыя намі лексічныя адзінкі размяркоўваюцца на аснове адзінства тэмы або родава-відавых адносін у наступныя лексіка-семантычныя групы:

1. назвы жыллёвых пабудов, прыбудов, памяшканняў;
2. назвы пабудов, прыбудов, памяшканняў гаспадарчага прызначэння;
3. грамадскія і культавыя пабудовы;
4. часткі пабудов і будаўнічы матэрыял;
5. будаўнічыя канструкцыі.

У кожнай лексіка-семантычнай групе выдзяляюцца мікрасемантычныя падгрупы.

Разгледзім мікрасемантычную падгрупу 'пабудовы, прызначаныя для часовага жылля'.

У сучаснай беларускай мове намі зафіксаваны наступныя лексемы: **барак, будан, шалаш, гасцініца**.

Сінонімамі з'яўляюцца словы **барак** 'лёгкае збудаванне для часовага жылля, бальнічных мэт' [5], **будан** 'буда з галля, саломы ці тонкага бярвення для часовага жылля; шалаш' [5], **шалаш** 'тое, што і будан' [5].

Рус. **барак**, укр. **барак**. Запазычанне з франц. мовы **baraque** 'тс'[8]. У дыялектных слоўніках зафіксавана са значэннем 'склеп з драўляным зрубам (у зямлі)' [2].

Лексему **будан** трэба лічыць ідэнтычнай па паходжанні з **байдан** 'будан, выган, адкрытае месца, узвышша', якое паходзіць з **майдан**. На запазычанае слова, хутчэй за ўсё, аказала ўплыў слова **буда** 'жыллё' [8].

Слова **будан** ужываецца ў дыялектнай мове са значэннямі 'будан, шалаш'[4], 'будынак, шалаш' [9]. Зафіксавана лексема **буда** са значэннем 'будан для стоража' [2].

Намінацыя **шалаш** зафіксавана ў іншых славянскіх мовах: руск. **шалаш**, укр. **шалаш**. Запазычанне з цюрк. м. *salal* 'шалаш, палатка' [6].

У дыялектных слоўніках адзначаны лексемы **курэнь** 'шалаш' [1], **шалаш** 'дрывотня, яма для захавання бульбы) [3].

Лексема **гасцініца** ў дыялектных слоўніках не адзначаецца, але ўжываюцца словы з карнявой марфемай гост-(гаст-): гасціца, гасцінец, госьць і г.д. Слова вядомае з даўняга часу ў славянскіх мовах. Утварэнне ад прыметніка **gostinъ** [8].

Гасцініца 'дом з мэбляванымі пакоямі для часовага пражывання прыезджых' [5]. У дыялектных слоўніках лексема не зафіксавана.

Такім чынам, лексіка-семантычная група разглядаецца намі як дыялектычнае адзінства агульнага і прыватнага, у якім вызначальнымі з'яўляюцца агульныя і дыферэнцыйныя прыметы семантыкі слова. Семасіялагічны і этымалагічны аспекты вывучэння лексіка-семантычных груп забяспечваюць сістэмнасць у засваенні лексічнага складу мовы.

Літаратура

1. Бялькевіч. І.К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. Мн., 1970.
2. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. Мн., 1979-1986.
3. Сцяшковіч. Т.Ф. Слоўнік Гродзенскай вобласці. Мн., Навука і тэхніка, 1983.
4. Тураўскі слоўнік: У 5-ці т. Мн., 1982-1985.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5-ці т. Мн., 1977-1984.
6. Уфимцева А.А. Опыт изучения лексики как системы. М., 1962.
7. Филин Ф.П. Очерки по теории языкознания. М., 1982.
8. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. У 8-і т. Мн., 1987-1993.
9. Янкоўскі. Ф. Дыялектны слоўнік. Вып. II. Мн., 1960.